

ATATÜRK'ÜN TOPLANMAMIŞ YAZILARI

Dr. FETHİ TEVETOĞLU

I

Atatürk'ün kıyıda-bucakta kalmış pekçok yazıları bulunmaktadır. Bu yazıların nerelerde ve kimlerde bulunduğunu, bulunabileceğini, konuyla ilgili daha önce yayımlanmış makalelerimizde belirtmiş, ayrıca kendi bulduğumuz, topladığımız yazıları sunmuştuk ¹.

1939 yılından bu yana, kendi çıkardığımız *Kopuz* adlı Türkçü dergi ile, *Türk Kültürü*, *Önasya* ve *Hayat Tarih Mecmuası* dergilerinde ve *Tercüman*, *Son Havadis* gazetelerinde Atatürk'ün topladığımız yazılarını yayımlamıştık.

Bunlardan birkaçı eski gazete koleksiyonlarından aynen istinsah edilen, ondan fazlası ise ilk olarak tarafımızdan bulunan, devlet arşivlerinden veyâ şahıslardan asılları veyâ fotokopileri sağlanmak suretiyle "Atatürk ve Millî Mücadele Târihi" mizi araştıranlara kazandırılmış belgelerdir.

Bütün bunları ve daha sonraki yıllarda topladığımız "Atatürk'ün Toplanmamış Yazıları"nı hep bir arada ve ayrıntılı notlarıyla *Belleten*'de yayımlamaya çalışacağız.

Atatürk'ün 1919-1938 yılları içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ve Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayları'nda söylenmiş "Söylev ve Demeçleri" ile, bunlar dışında 1906'dan 1938'e kadar yaptığı konuşmalar, verdiği demeçler; 1918-1937 yıllarında yerli ve yabancı gazetecilere verdiği demeçler ve nihayet "Atatürk'ün Tâmin, Telgraf ve Beyannâmeleri", dört cild hâlinde toplanmış ve Türk İnkılâp Târihi Enstitüsü'nce yayımlanmıştır ².

¹ Dr. Fethî Tevetoğlu: Milliyetçi Atatürk, *Türk Kültürü*, Kasım 1965, Sayı 37, ss. 55-62; Türkiye Komünist Partisi II, *Türk Kültürü*, Nisan 1967, Sayı 54, ss. 434-445; Atatürk'ün Toplanmamış Yazıları, *Türk Kültürü*, Kasım 1968, ss. 54-58; Atatürk'ün Türk'ü ve Türkiye Cumhuriyeti'ni Târifi, *Türk Kültürü*, Kasım 1969, ss. 5-10; Atatürk'ün Toplanmamış Yazıları, *Türk Kültürü*, Kasım 1970, ss. 45-48; Atatürk'ün Toplanmamış Yazıları, *Hayat Tarih Mecmuası*, Ağustos 1972, Sayı 7, ss. 16-18.

² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, (1919-1938), 2 bs., Ankara 1959; III, (1918-1937), 2. bs., Ankara 1961; IV, (Atatürk'ün Tâmin, Telgraf ve Beyannâmeleri), Ankara 1963.

Bu dört cildlik değerli eserde, Atatürk'ün bütün konuşma, tâimim, telgraf ve beyannâmelerinin noksansız, yanlışsız toplanmış buldukları ve tam ilmî metodlarla ayırma uğratılıp düzenlenerek hazırlandıkları iddia olunamaz. Bu dört cild dışında Atatürk'ün kıyıda-bucakta kalmış, yurd içinde ve yurd dışında bulunan daha pekçok yazıları, mektupları ve beyanları vardır. Bütün bu gibi resmî ve özel belgeler aranmalı, izlenmeli, bulunmalı ve ilmî bir incelemeye tâbi tutularak yayınlanmalı ve sergilenmelidir. Atatürk'e âid bu belgelerin asılları ve fotokopileri, ilgili kurum ve enstitülerde, Atatürk Evi ve Müzeleri'nde, Türk Milli Kütübhânesi'nde arşivlere ve camekânlara girmelidir.

Atatürk'ün doğum yeri olan, ilk ve ortaokul eğitimini gördüğü Selânik'den başlayarak bundan sonra Manastır, İstanbul, Şam, Yafa, Picardi, Beyrut, Kahire, Tobruk, Trablusgarb, Derne, Gelibolu, Sofya, Bükreş, Belgrad, Çetine, Eceabad, Silvan, Bitlis, Muş, Diyarbakır, Berlin, Viyana, Paris, Karlsbad, Haleb v.b., sonunda Samsun, Havza, Amasya, Erzurum, Sivas, Ankara v.b. gibi Atatürk'ün bulunduğu, vazife gördüğü ve ziyâret ettiği bütün kaza ve vilâyetlerde ayrıntılı incelemeler yapılmalıdır. Yurd içinde bütün vali ve kaymakamlara; yurd dışındaki bütün temsilcilerimize genelgelerle Atatürk'ün yazıştığı, Atatürk'le ilişkisi bilinen, kendilerinde Atatürk'ün yazı, ithaflı fotoğrafı ve belgesi bulunabilecek kimseler ve âileler tesbit olunmalıdır. Yaşayanların kendilerinden, ölmüşlerin âile ve evlâdlarından bu tür yazı ve belgeler sorulmalı, aranmalıdır.

Uygun duyurularla yurd içinde ve yurd dışında Atatürk'le ilgili, ona âid mektub ve başka şekillerdeki yazılara sâhib kimselere başvurulmalı ve bunlarda bulunan bu belgelerin alınması, toplanması başarihmalıdır.

Daha önce andığımız (Türk İnkılâp Târihi Enstitüsü) yayınları içinde bulunmayan, bizim bugüne kadar bulup, toplayıp daha eskiden ve şimdi yayınladığımız Atatürk'ün telgraf, mektub, ithaf ve hâtırâ şeklindeki yazıları şunlardır:

1 - Milli Şâir Mehmed Emin Yurdakul'a, Milli Mücâdele'ye katılmak üzere İstanbul'dan gemi ile gelip İnebolu'ya çıktığı zaman, Mustafa Kemâl Paşa'nın çektiği 1 Nisan 1337 (1921) târihli telgraf (*Koşuz*, 15 Mayıs 1939, Sayı: 6, s. 215; *Türk Kültürü*, Kasım 1965, Sayı: 37, s. 57):

İnebolu'da Milli Şâirimiz Mehmed Emin Yurdakul Beyefendi'ye

Türk milliyetperverliğinin ilâhî mübeşşiri olan şiiirleriniz bugünkü mücâdelemizin rûh-u-hamasetine ufk-u tulû olmuştur. Teşriifinizden duyduğum memnuniyeti beyan ile sizi milletimizin mübarek babası olarak selâmlarım.

1 Nisan 337

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemâl

2 - İkinci İnönü Zaferi üzerine, Nâmık Kemâl'in oğlu Ali Ekrem Bolayır'ın kutlama telgrafına Mustafa Kemâl Paşa'nın 10 Nisan 1337 (1921) târihli karşılığı (*Türk Kültürü*, Kasım 1965, Sayı: 37, s. 57):

İstihbarat Zâbiti vâsıtasıyla Dersaadet'te Nâmık Kemâl Zâde Ali Ekrem Bey'e Anadolu'nun rûhu, bütün feyz-i mukavemetini âbâ-i târihinden almıştır. Bize bu mukaddes feyzi nefheden ervâh-ı ecdad arasında mükerrem babanızın pek büyük mevkii vardır. Mecruh vatanın halâs-ü istiklâli için ölmek yolunda bugünkü nesle ta'lîm-i fedakâri eden Büyük Kemâl hakkında tekrîr-i tâ'zimata vesile olan telgrafnâmenize arz-ı şükrân-ı mahsus eylerim efendim.

10 Nisan 337

T.B.M.M. Reisi
Mustafa Kemâl

3 - İstanbul'da Fransız Hastahânesi'nde ağır hasta yatan büyük Türk düşünürü Ziya Gökalp'a ölümünden dört gün önce (Gazi Mustafa Kemâl) imzasıyla çekilen 21 Ekim 1921 târihli telgraf (*Türk Kültürü*, Kasım 1965, Sayı: 37, s. 59):

Muhterem Ziya Gökalp Beyefendi'ye

Rahatsızlığınızdan çok teessürle haberdâr oldum. Sıhhat-ü âfiyetiniz haberine memleketçe intizar olunmaktadır. Sür'atle iâde-i âfiyetiniz için Avrupa'da tedaviye ihtiyâcımız varsa icab eden her şeyin tahsisini tekeffül ediyorum. Sıhhatiniz ve mahall-i tedaviniz hakkında iş'arımızı bekler, muhabbetkâr selâmlarımı beyan ederim.

21 Ekim 1921

Reisicumhur
Gazi M. Kemâl

4 - Büyük Türk düşünürü Ziya Gökalp'ın ölümü üzerine eşi Vecihe Hanım'a (Reisicumhur Gazi M. Kemâl) imzası ile çekilen başsağlığı telgrafi (*Türk Kültürü*, Kasım 1965, Sayı: 37, s. 59):

İstanbul Vilâyeti vâsıtasıyla Ziya Gökalp'ın Refikası Vecihe Hanım'a

Muhterem zevciniz Ziya Gökayp Bey'in bütün Türk âlemi için pek elîm bir zîya' teşkil eden gaybübet-i ebediyyesinden mütevellid hissiyât-ı tâziyetkârânemi ve Türk

milletinin samimi teessürat-ı kalbiyesini zât-ı ismetânelerine arzeder ve Türk milleti ve hükümetinin büyük mütefekkirin âilesi hakkında hissîyât-ı müşfikanesini te'min ederim efendim.

*Reisicumhur
Gazi M. Kemâl*

5-28 Aralık 337 (1921) günü (Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemâl) imzasıyla, Sinob'da bulunan Dr. Rıza Nur Bey'e çekilen telgraf (*Kopuz*, Eylül/Ekim 1943, Sayı: 5/6, s. 135; Dr. Tevetoğlu: *Açıkliyorum!*, Ankara 1965, s. 58):

Sinob Mebus-u Muhterem Rıza Nur Beyefendi Hazretlerine

C 26 XII 37 şifreye.

Hastalığınızdan pek müteessirim. Ciddî bir tedaviye ihtiyacınız lüzûmunu da kabul etmekle beraber Hey'et-i Vekile meyânında ifâ buyuracağımız vazîfeyi mühim ve vaziyet-i hâzıramızda sebkedecek hizmet ve muâvenetinizi elzem gördüğümden Ankara'da mümkün olan her türlü tedavi ve istirahatımıza rufakaca da yardım edilmek üzere her hâlde teşrifinizin ve hareketinizin makina başında inba' buyurulmasını rica ederim efendim.

*Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemâl*

6-Bakû'da Türkiye İştirâkiyûn Komitesi Hey'et-i Merkeziye Reisi Mustafa Subhî'nin 15 Haziran 1920'de Moskova'dan yazdığı mektuba, 13 Eylül 1336 (1920) günü (Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemâl) imzasıyla verilen cevap (*Türk Kültürü*, Nisan 1967, Yıl: V, Sayı: 54, ss. 444-445; Dr. Fethî Tevetoğlu: *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faâliyetler*, Ankara 1967, ss. 223-225; İlk kez tarafımızdan Dışişler Bakanlığı Arşivi, 42 A-1, Kutu: 47'deki asılları bulunarak meydana çıkarılan bu mektuplar, daha sonra Hikmet Bayur tarafından benim kitabım kaynak gösterilerek, *Belleten*'de yayımlanmıştır: *Belleten*, C. XXXV, Ekim 1971, Sayı: 140, ss. 622-623):

*13/9/1336 (1920)
Ankara*

*Bakû'da Türkiye İştirâkiyûn Komitesi Hey'et-i Merkeziye Reisi
Mustafa Subhî Bey ve Âzâdan Mehmed Emin Yoldaşlara*

Süleyman Sâmî Yoldaş vedaatiyle gönderdiğiniz 15 Haziran 1920 târihli mektubunuzu aldım. Milletimiz kendisini hiçbir sûrele temsil etmeyen İstanbul

Hükümeti'nin kabul eylediği şerâit-i sulhiyeyi reddetmiştir. Ekseriyet-i azimesi rençber ve köylüden müteşekkil olan milletimiz Garbın emperyalizm ve kapitalizm mahkûmiyetinden kendini kurtarabilmek için bunlara karşı müttehid olarak mücâdele ve mübârezeye karar vermiştir ve bu kararını tatbik etmektedir.

Türkiye İştirâkiyün Teşkilâtı'nın da aynı kanaat ve gaye ile çalışmakta olmasını büyük bir memnûniyetle telâkki ettik.

Milletimiz Ankara'da vücûda getirdiği Büyük Millet Meclisi ile mukadderâtına bizzat ve istiklâl-i tam dâiresinde vaz'iyet etmiştir. İşbu halk hükümetini vücûda getiren teşkilâtımızın köyden i'tibâren nahiyeye, kaza, liva ve vilâyet merkezlerine kadar her yerde halk tarafından intihab olunmuş birer hey'et-i idâresi vardır ve bu teşkilât Büyük Millet Meclisi Riyâseti'ne merbuttur. İşbu teşkilât Mütarekeyi müteâkib Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti nâmı altında vücûda getirilmiş bir teşkilâttir. Bugünkü Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti işbu teşkilâttan doğmuştur ve binaenaleyh Sovyet teşkilât-ı idâriyesinden farksızdır. İçtimâî inkulâb dahi safahât-ı lâzimesini geçirmekte olup bu inkulâbı halktan doğmuş olan Büyük Millet Meclisi sevk ve idâre etmektedir.

Gerek şahsen ben ve gerekse bütün rüfeka-yı mesâim ekseriyeti rençber ve köylüden ibâret olan milletimizin istiklâlîni te'sis ve te'min gaye-i yegânesini tâ'kib etmekteyiz.

Memleket ve milletimiz her taraftan emperyalist ve kapitalistlerin hücumlarına ma'ruz bir hâlde olduğu gibi fi'len bunlara iştirâk eden İstanbul Hükümeti'nin pâdişâhına atfen memleket dâhilinde ika' edildiği ifsâdât-ı mütemâdiyeden mütevellid mahallî ihtilâflara da karşı koymak mecburiyetindedir. Binaenaleyh milletin vahdet ve mukavemetini ihlâl edebilecek zamansız ve fazla teşebbüslerden tevakkî etmek milletimizin halâsı nokta-i nazarından elzemdir. Bu lüzûmu gözönünde bulunduran Büyük Millet Meclisi, içtimâî inkulâbı sükûnetle ve esaslı sûrette tatbik etmektedir.

Gaye ve prensib i'tibariyle bizimle tamamen müşterek olan Türkiye İştirâkiyün Teşkilâtı'ndan maddeten ve ma'nen hakkıyla müstefid olabilmeliğimiz için teşkilâtımızın münhasıran Büyük Millet Meclisi Riyâseti'yle te'sis ve muhafaza-ı irtibat eylemesi lâzımdır. Türkiye dâhilinde tatbik edilecek her nevi' teşkilât ve inkulâbât ancak bu kanal vâsıtasıyla yapılabilir.

Aynı hedefe yürüyen Türkiye İştirâkiyün Teşkilâtı'yla tamamen tevhid-i mesâî edebilmek üzere Büyük Millet Meclisi nezdine salâhiyet-i tammeyi hâiz bir murahhas göndermenizi ve Büyük Millet Meclisi tarafından Azerbaycan Hükümeti nezdine murahhas olarak Bakû'ya gönderilmiş Memduh Şevket Bey'le te'sis-i irtibat ve tevhid-i mesâî eylemenizi rica eder ve bilvesiyle samimî hürmet ve selâmlarımı takdim eylerim.

*Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemâl*

Mektub ve cevâbının Memduh Şevket Bey'e de tebliğ edilmek üzere Şark Cebhesi Kumandanlığına

7-20/21 Mart 1339 (1923) gecesi Konya Türkocağı şeref defterine Gazi Mustafa Kemâl imzasıyla yazılmış târihi hâtıra (*Türk Kültürü*, Yıl: VII, Sayı: 73, ss. 57-58):

Konya, muhtelif Türk devletleri yaşamış öz Türk vatanıdır. Konya, asırlardanberi tüten büyük bir Türk Ocağı'dır. Türk harcının esaslı menba'larından biridir.

Konya Türkocağı, Konya Türklüğünün hakiki bir timsâli olmalıdır. Bu Ocak'dan milletin hissini, mefkûresini dâimî ısıtacak, nurlandıracak parlak alevler semâlara yükselmelidir; çok yükselmelidir.

O kadar ki, bu alev vatanın bütün ufuklarında aydınlıklar vücuda getirebilsin. Konya'nın genç dimağları! Müteşebbis, cesur, sebatkâr evlâdları! Ocağınıza sâhib olunuz!

Bütün mânialar Ocağınızın ateşi karşısında derhâl yanıp kara duman olmağa mahkûmdur.

20/21 Mart 1339 (1923)

Gazi Mustafa Kemâl

8-23 Aralık 1921'de Ankara'dan Mareşal Lyautey (1854-1934)'e gönderilmiş (Mustafa Kemâl) imzalı Fransızca mektubun fotokopisi ve Türkçesi (*Türk Kültürü*, Kasım 1969, Yıl: VIII, Sayı: 895, ss. 6-7):³

Ankara, 23 Aralık 1921

³ Dört yıl süre ile Başkanı bulunduğumuz (Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu Karma Parlâmento Komisyonu)'nun 14-18 Mayıs 1969 târihinde Paris'de yapılan VII. Dönem Toplantısı sırasında (16 Mayıs 1969, Cuma), (Fransız-Türk Dostluğu Komitesi) Başkanı ve (La Soci  t   des Gens de Lettres de France)'in Fahri Başkanı M. Pierre Lyautey'nin, Türk Parl  menterleri onuruna H  tel Royal-Monceau'da düzenledikleri   lende, Atatürk'  n Türk-Fransız dostluğuna verdiği değeri belirtmiş ve Hopa'da küçük bir ilkokul   ğrencisi bulunduğum sırada, Fransız Generali Moujen ile aramda geçmiş bulunan bir konuşmanın h  tirasını nakletmiştim. Değerli Türk dostu M. Pierre Lyautey, Atatürk ve Milli Mücâdele t  rihimiz üzerindeki çalışmalarımıza büyük bir ilgi göstererek, amucası   nl   Fransız Mareşali Hubert Lyautey'ye Atatürk'  n yazdığı bir târihi mektubdan bahsetmişler ve bunun bir fotokopisini bana yollayacaklarını vaad buyurmuşlardı. M. Pierre Lyautey'nin 9 Haziran 1969 t  rili mektublarıyla bana l  ftettikleri bu yazı, Mustafa Kemâl imzasını taşıyan, 23 Aralık 1921 târihinde Mareşal Lyautey'ye gönderilmiş Fransızca bir mektubdu.

M. Pierre Lyautey'nin açıkladığına göre Thorey şatosu kitablığında ve kendisinde bulunan belgeler, Mustafa Kemâl Paşa'nın Mareşal Lyautey ile mektublağığını; Mareşal'in Milli Mücâdele yıllarında Türk d  vasını desteklediğini ve Atatürk'  n bu vesile ile yazdığı teşekkür mektubunu da Mme Berthe G. Gaulis'le kendisine yolladığını ortaya koymaktadır. Bu önemli belgeden daha önce Fuad Pekin'in değerli araştırmasında da bahsedilmiş bulunmaktadır (bk. Belleten, C. XX, Ekim 1956, Sayı: 80, ss. 633-657).

Sayın Mareşal

Madame Berthe Georges-Gaulis, ricam üzerine, bu birkaç satır yazının size ulaştırılmasını kabul etmekle, şimdiye kadar gösterdiği sayısız dostluk delillerine yeni bir tanesini eklemek nezâketinde bulundu.

İstiklâlimiz için giriştiğimiz savaşta bize karşı göstermek lûfunda bulunduğunuz sempatiden dolayı en derin minnet hislerimi ifâde etmek için işte bu fırsattan faydalanıyorum.

Fransa, kendisinden umduklarımızda bizi hayâl kırıklığına uğratmı ve en yetkili liderlerinin samimî sözleriyle, yaşadığımız o çetin anlarda bizi tesellî etmeyi, mâneviyatımızı yükseltmeyi bildi. Fransa'nın yüksek çıkarlarını ve Akdeniz'de işgal ettiği husûsî mevkiî idrâk etmek basîretini gösteren ve Fransa'nın Yakın-Doğu'da, geleneklere dayanan politikasını sürdürmeğe tarafdar olan kimseler arasında Ekselânsınız birinci plânda yer almış ve hiç kuşkusuz ki, yüksek müdahaleniz, terazinin bizden yana ağır basmasına âmil olmuştur.

Her iki tarafın karşılıklı olarak harcadığı çabaların, Ankara Andlaşması'nın akdi sûretiyle meyvelerini vermiş olduğunu görmekte mutluyuz. Ve iki millet arasında en geniş anlayış ve samimilikle yeniden kurulan yüzlerce yıllık geçmişe dayanan dostluk ilişkileri üzerine, en mutlu te'sirleri yaratmaktan geri kalmayacak olan bu belgeye büyük umudlar bağlamakdayız.

Yüksek değerini takdir ettiğimiz bu kıymetli sempatiyi, sayın Mareşal, bizden esirgememekte devam edeceğinizi ümid ederim.

En derim saygılarımın kabulünü rica ederim, sayın Mareşal.

Mustafa Kemâl

9 - Atatürk'ün Türk'ü ve Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşunu târif eden târihî yazısı (*Türk Kültürü*, Kasım 1969, Yıl: VIII, Sayı: 85, ss. 8-10):

Bu memleket, Dünyânın beklemediği, aslâ ümid etmediği bir müstesnâ mevcûdiyetin yüksek tecellisine, yüksek sahne oldu. Bu sahne 7 bin senelik, en şağî, bir Türk beşiğidir. Beşik tabiatın rüzgârlarıyla sallandı; beşiğin içindeki çocuk tabiatın yağmurlarıyla yıkandı; o çocuk tabiatın şimşeklerinden, yıldırımlarından, kasırgalarından evvelâ korkar gibi oldu; sonra onlara alıştı; onları tabiatın babası tanıdı; onların oğlu oldu. Bir gün o tabiat çocuğu tabiat oldu; şimşek, yıldırım, güneş oldu; Türk oldu.

TÜRK BUDUR: YILDIRIMDIR, KASIRGADIR, DÜNYAYI AYDINLATAN GÜNEŞTİR.

10 - Atatürk'ün, 4 Mart 1936 târhiinde, o sırada Londra Büyükelçisi bulunan Ali Fethi Okyar'a, en yakın ve çok sevdiği silâh arkadaşı ve Kırşehir

Milletvekili Müfid Özdeş'in oğlu Deniz Ataşesi Rifat Özdeş (1903-1 Ocak 1966) için yazdığı kısa tavsiye mektubu (*Türk Kültürü*, Kasım 1970, Yıl: IX, Sayı: 97, ss. 45-48):

Bay Fethî Okyar

Türkiye Büyükelçisi

4.III.1936

Kardaşım,

Büyük Elçilik Ataşenavallığına tâ'yin edilerek Londra'ya hareket eden Bahriye Erkâmharb zâbiti Rifat Özdeş, çok sevdiğimiz kardaşımız Müfid Özdeş'in oğludur ve benim de oğlum demektir.

Kendisi ile her hususta yakından alâkadar olmanızı rica eder, sevgi ile gözlerinizden öperim.

K. Atatürk

Gerçek bir Atatürk hayrânı bulunan rahmetli Kocaeli Senatörü Amiral Rifat Özdeş'in sık sık ziyaret ettiği İstanbul'da Osmanbey'deki dairesinin salonunu, Atatürk'ün, 7 Aralık 1936 tarihinde "*Rifat Özdeş'e! K. Atatürk*" diye imzalanarak armağan ettiği bir fotoğrafı süslemekteydi.

11 - (Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemâl) imzası ile 15 Haziran 35 (1919) tarihinde Amasya'dan, Diyarbakır'a gelen Iraklı aşiret reislerinden Uceymî Sâ'dûn Paşa'ya gönderilen mektub son derece önemlidir.

Diğer bütün yazılarında da görülen son derece üstün üslûb yeteneğine tipik bir örnek olan bu mektubda Atatürk'ün Türk-Arab ilişkilerine değinen ve özellikle "Mukaddes Hilâfet Makamı" ve Müslümanlar, "Ümmet-i Muhammed" için kullandıkları yüksek sözler, birçok karanlıkları aydınlatacak, üzerinde dikkat, takdir ve titizlikle durulacak niteliktedir.

Türk İnkılâp Târîhi Enstitüsü arşivlerinde bulunan (nu. 4/3207) ve yine Amasya'dan 21 Haziran 1919 tarihinde gönderilmiş bir şifre de bu konu ile ilgilidir. Mustafa Kemâl Paşa'nın Uceymî Sa'dûn Paşa'ya yazdığı mektubdan altı gün sonra Erzurum Vâlîliği'ne gönderdiği şifre şudur:

Erzurum Vilâyeti Mektûbî Kalemi

3. Ordu Müfettişliği'nin 21.6. 335
tarih ve 186 adedli şifresi
mahlûludur.

Bütün Harb-ı Umûmî zamanında devlete sâdık kalmış ve pek büyük hizmetler etmiş olan Irak rüesâ-i aşâirinden Uceymî Paşa Diyarbekir'e gelmiştir. Müşârünileyh Makam-ı Hilâfet-i Sadâret'e Hâriciye Nezâreti vâsıtasıyla P'tilâf mümessilleri

mümanaatlarına ve muhabereyi kesmelerine rağmen kırkbeş günde çölü hicinsuvar olarak katederek Iraklıların hakiki vicdânını âlem-i insâniyet ve medeniyete ilelebed Makam-ı Hilâfet'e merbut bulduklarını, bunun bitaraf hükûmetler tarafından bir hey'et gönderilerek tedkik edilmesini ve ancak ondan sonra Irak'ın mukadderâtına karar verilmesini iş'ar ve taleb eylemiş ve hâiz olduğu vekâleti mutazammın bâzı mazbata sûrelerini de telgrafla keşide ettiği.

Mustafa Kemâl Paşa'nın kendi el-yazısı ile yazılmış mektubu ise aynen şöyledir (Önasya, Şubat 1966, Sayı: 6, ss. 2-3); *Türk Kültürü*, Kasım 1970, Yıl: IX, Sayı: 97, s. 48):

Irak Şeyhülmeşâyihî Uceymî Paşa Hazretlerine

Diyârbekir'e teşrifinizi istibşâr ile harb-i-zâilde İkinci Ordu Kumandanlığıyla Diyârbekir'de ve Dördüncü Ordu Kumandanlığıyla da Haleb'de bulunduğum zamanlarda nesl-i necibinize hâs olan evsâf-ı merdânelerini ve Makam-ı Mukaddes-i Hilâfet'e karşı merbûtiyet-i dîniyyelerini duymuş, aynelgyâb şahsiyet-i muhteremelerine karşı büyük bir muhabbet-i kalbiye hâsul eylemişdim.

Bütün Cihân-ı İslâm'ın iki gözbebeği olan Türk ve Arab milletlerinin iştirak yüzünden ayrı ayrı düçâr-ı za'f olması Ümmet-i Muhammed için şanlı bir hâlde buna karşı elele vererek Ümmet-i Muhammed'in hürriyet ve istiklâliyeti uğrunda mücâhede eylemek bizler için farz-ı ayndır. Unsurların safvet ve an'anâtını sıyânet ile Makam-ı Mukaddes-i Hilâfet etrafında toplanarak küffar esâretinden tahlis-i giribân eylemeğe ma'tûf mücâhedâtımızda zât-ı necibâneleriyle beraber olduğumu arzederim. Bu babdaki mütalâât-ı aliyelerinin 13'üncü Kolordu vâsıtasıyla iş'arı sûretiyle müdâvele-i eskâr etmeği re'y-i necibânelerine terk ile takdîm-i ihlâs eylerim.

15 | Haziran | 35

Üçüncü Ordu Müfettişi

Mustafa Kemâl

12- Atatürk'le ilgili mektublardan çok önemli biri de, "Musul, Süleymâniye ve Kerkük" hakkındadır. 1 Ağustos 341 (1925) târihini taşıyan bu târihî belge, sağ-üst köşesinde Atatürk'ün Millî Mücâdele yıllarındaki kalpaklı bir resmi bulunan ve altında "Cumhuriyet Reisi Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri" yazılı, sol üst köşesinde de Türk sancağı ve arması basılı bir kâğıt üzerinde kaleme alınmış (Mücâhid-i muhterem Sâdâtdan Seyyid Muhammed ve akrabâlarına) yazılmış bir mektubdur.

Millî Mücâdele yıllarında aşîretin reisi Seyyid Muhammed Cebbârî idi. O zaman, Uceymî Sa'dûn Paşa ile birlikte Musul dâvâsı için çalışan Seyyid Muhammed Cebbârî, Musul'un Türk idâresinde kalmasına büyük

çaba harcamıştır. Irak'daki Türk kardeşlerimizden fotokopisi alınarak ilk kez Türk basınında tarafımızdan yayımlanan bu târihî belgenin aslı, Kerkük'de Cebbârî âilesi mensublarından biri elindedir. Bu târihî mektubun fotokopileri ise Kerküklü Türklerin elinde, Atatürk'ün bir aziz hâtırası ve bir millî vasiyeti olarak taşınmakta ve saklanmaktadır.

Bilindiği gibi Atatürk, "Türk milletini teşkil eden Müslüman unsurlar" hakkında 1 Mayıs 1336 (1920) târihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmasında da millî sınırlarımızı çizerken, "Musul, Süleymâniye ve Kerkük" üzerindeki düşüncelerini, Hatay'ı zikrettiği gibi, çok açık olarak şöyle belirtmiştir:⁴

"Hep kabûl ettiğimiz esaslardan birisi ve belki birincisi olan hudud meselesi ta'yin ve tesbit edilirken Hudûd-ı Millîmiz, Iskenderun'un cenûbundan geçer, Şarka doğru uzanarak Musul'u, Süleymâniye'yi, Kerkük'ü ihtivâ eder. İşte Hudûd-ı Millîmiz budur dedik!"

T.B.M. Meclisi'nde yaptığı bu konuşmadan beş yıl sonra yazılmış olduğu anlaşılan aşağıdaki mektubda da Atatürk, Musul, Süleymâniye ve Kerkük'ün Türk vatanının bölünmez bir parçası olduğu inancını ve yakın bir gelecekte kurtularak Anayurd'a katılacağı umudunu taşımakta ve tekrarlamaktadır (*Hayat Tarih Mecmuası*, Kasım 1972, Yıl: 8, Sayı: 10 (94), s. 7):

Mücâhid-i Muhterem Sâdâttan Seyyid Muhammed ve Akrabâlarına,

Memleketin bir cüz'i lâyenfekki olan Musul'un ahâlisinin karîben halâs bulacağına i'tikad ve i'timad olunarak öledenberi devam eden mücâhedâtınızda ber-karar olmanızı selâmet ve saâdet-i âtiyeniz nâmına hamîyyet-i mâlûmenize terk eylerim.

Türkiye Hükümeti'nin şefkati ve Musul'un Hükümetimize âdiyyeti hasebiyle âti-i karîbden aslâ kal'ı ümid etmeyerek zulümlere karşı yüksek bir cidâl ile münevver bir istikbâl te'min olunması din kardeşlerimizin huzûr ve saâdeti için kıymetdârdır. Halâs günleri karîbdir. Şems-i istihlâsın tulûuna sabûrâne müterakkib bulunulmasını hatırlatır, Cenâb-ı Vâcib-ül-vücûd'dan cümleye muvaffakiyeler temennî eylerim.

1 Ağustos 341 (1925)

Mustafa Kemâl

13 - Anadolu'ya geçmeden kısa bir süre önce Mustafa Kemâl Paşa'nın İstanbul basınında yayınlanan bir yazısı O'nun bir iftira, bir hakaret ve haksızlık karşısındaki kükreyişini ve yüksek karakterini göstermek açısından büyük önem taşımaktadır.

⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, Ankara 1961, s. 74.

150'lik vatan hâinlerinden biri olan, *Serbestî* Gazetesi sâhibi, Hürriyet ve İ'tilâf Fırkası üyelerinden Kürtçü Mevlanzâde Rıfât'ın çıkardığı, Radikal Avam Fırkası yayın organı ve Sosyalist Fırkası destekçisi (*Hukuk-u Beşer*) gazetesinde, Ordu komutanları aleyhinde çıkan iftira ve hakaret yazısına Mustafa Kemâl Paşa tepki göstermiştir. Konu ile ilgili olarak Mustafa Kemâl Paşa'nın Harbiye Nezâreti'ne başvurması ile ilgili bu târihi yazının aslı, Harbiye Nezâreti'ne âid belgeler arasında bulunabilir. Bizim, *Vakit* Gazetesi koleksiyonları içinde rastlayıp ilk kez gün ışığına çıkardığımız bu son derece değerli ve târihi belge şudur (*Hayat Târih Mecmuası*, Ağustos 1972, Yıl: VIII, Sayı: 7 (91), ss. 17-18):⁵

"Hukuk-u Beşer Gazetesi'nin 14 Mart 335 târihli nushasında, Damad Ferid Paşa kabinesine hitâben tevcih edilen "esbâb-ı mücibeli suallardan" 3 numaralısında "evrâk-ı nakdiyenin güyâ revac bulmadığı mahallerde Ordu, hattâ cihet-i mülkiye ihtiyâcâtının tesviyesi bahânesiyle Meskûkât Müdüriyeti tarafından milyonlarca altun ve gümüş akça darbedilerek bâzen vagon vagon Ordu Kumandanı denilen âlt sefillere, daha doğrusu haydud başılara teslim edildi..." denilmektedir.

Bu ifâde ile Ordu Kumandanlarının sefil ve haydud başı ve dolayısıyla orduların haydud oldukları ilân edilmiş oluyor. Müdafaaalarına hiç bir vakit lüzum görmeyeceğim bâzı eşhas hakkında ta'rizatta bulunmak isterken, vatan ve millet için kemâl-i saffet ve ma'sumiyette ve her türlü mahrumiyet ve müşkilât içinde vazîfe-i nâmusunu bihakkin iyfâ eden Osmanlı Ordularını haydud ve aynı mahrumiyet ve müşkilâta ma'ruz ve yegâne müttekâsı nâmus ve haysiyetinden ibâret olan mezkûr ordular kumandanlarını sefil ve haydud başılıkla tavsif ve teşhir etmek ne büyük ahlâksızlık ve ne sefil vicdansızlıktır.

Osmanlı Orduları'nı, onun nâmuslu kumandanlarını bu sûretle teşhir edebilmek kabiliyeti ancak vatan ve milletin mahv ve izmihlâlini arzu eden bir alçakta bulunabilir. Ben, Fevzi Paşa, Nihad Paşa, Yâkub Şevki Paşa, İhsan Paşa, Cevad Paşa ilâh. gibi nâmus ve istikamellerinden aslâ şübhe edilemeyecek olan Ordu Kumandanı arkadaşlarımla bu rezilâne teşhire karşı ne diyeceklerini bilemem. Yalnız kendi nam ve hesâbıma beyan ederim ki, benim Anafartalar'da, Kürdistan'da, Suriye'de başlarında bulunmakla müftechir olduğum kahraman ordular, haydudlardan değil, necib Osmanlı milletinin nâmuskâr evlâdından müteşekkildi. O sefil müfteri şunu da kat'i olarak bilmelidir ki, ben de hiç bir vakitte vagon vagon altun tesellüm eden sefil ve haydud başılardan değilim. Binâenaleyh Harb-ı Umûmi içinde kumanda ettiğim Anafartalar Grubu, İkinci Ordu, Yedinci Ordu ve en nihâyet Yıldırım Orduları Grubu ve şahsım nâmına bu nâmussuzca iftirâyı red ve sâhibini tel'in ederim.

⁵ *Vakit*, 25 Mart 1919 Salı, Nu. 511, s. 1.

Müfteri-i merkurum hakkında icabeden muâmele-i kanûniyenin Nezâret-i celîlelerince tatbik ve iyfâsının te'min buyurulması müsterhamdır."

14 - Gazi Mustafa Kemâl'in, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması hakkında Ali Fethî Okyar'a yazdığı cevap mektubu⁶, Atatürk'ün çok partili gerçek demokrasi rejimine nasıl gönülden ve samimî olarak taraftar bulunduğunun bir belgesidir (*Hayat Târih Mecmuası*, 1 Ağustos 1972, Yıl: VIII, Sayı: 7 (91), s. 18):

"Azizim Fethî Beyefendi,

9-8-930 târihli mektubunuzu aldım ve dikkatle okudum. Kendimi mütalâalarınıza ve suallerinize Reisicumhur ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Umûmî Reisi olarak iki sıfatla muhâtab gördüm.

Ma'lumdur ki, resmî vazifem dolayısıyla ben bugün Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Umûmî Reisliğini fi'len iyfâ etmemekteyim. Fi'li riyâset, İsmet Paşa tarafından iyfâ olunmaktadır. Reisicumhurluk vazifesinin hitâmında bizzat teşkil ettiğim Cumhuriyet Halk Fırkası reisliğini fi'len idâre edeceğim tabiidir.

Hükûmetin icrââtına müteallik olarak serdeylediğiniz nokta-i nazarların, zamanında mevzu-u bahs oldukça cevaplarını vermek Hükûmete âid olacaktır. Bu suretle hakikatların daha açık olarak meydana çıkacağına şüphesiz yoktur.

Büyük Millet Meclisi'nde ve millet muvacehesinde, millet işlerinin serbest münakaşasını ve hüsn-ü-niyet sâhibi zatların ve fırkaların ictehadlarını ortaya koyarak, milletin âli menfaatlerini aramaları, benim gençliğimden beri âşık ve taraftar olduğum bir sistemdir. Reisicumhur olmayarak yalnız fi'len Cumhuriyet Halk Fırkası Reisi bile bulunsaydım, fırka programını ve icrââtını tenkid eden ve insanî ve siyâsî ahlâkına emin olduğum sizin gibi bir zâtın mütalâalarını dikkat ve muhabbetle dinlerdim ve istifadeli bulurdum.

Memnuniyetle tekrar görüyorum ki, lâik Cumhuriyet esâsında beraberiz. Zâten benim siyâsî hayatta bir taraflı olarak dâimâ aradığım ve arayacağım temel budur.

Binaenaleyh, Büyük Meclis'de aynı temele istinad eden yeni bir fırkanın faâliyet geçerek millet işlerini serbestçe münakaşa etmesini Cumhuriyet esaslarından sayarım. Bu itibarla, nokta-i nazarlarınızı tâkib için siyâsî mücâdeleye girmenizi bittabi' hüsn-ü telâkki ettim.

Reisicumhur bulunduğum müddetçe Reisicumhurluğun uhdeme tevdi' eylediği yüksek ve kanunî vazifeleri, hükûmete muhalif olan ve olmayan fırkalara karşı âdilâne ve

⁶ Yarım, 12 Ağustos 1930 Salt, Nu. 234, s. 2; Ayrıca bk. Ahmed Ağaoğlu: Serbest Fırka Hâturaları, İstanbul 1949, ss. 20-23.

bîtarafâne iyfâ edeceğime ve lâik cumhuriyet esâsı dâhilinde fırkanızın her nevi' siyasi faâliyet ve cereyanlarının bir mâniaya uğramayacağına emniyet edebilirsiniz efendim.

11-VIII-1930

Reisicumhur

Gazi Mustafa Kemâl

15 - Atatürk'ün Toplanmamış Yazıları üzerindeki araştırmamızın bu birinci bölümünü, Mustafa Kemâl Paşa tarafından biri Haleb ve üçü Ankara'dan Nakşibendi Şeyhi Küfrevî-zâde Abdülbâki Efendi'ye yazılmış, son derece değerli dört mektub ile tamamlayacağız.

Değerli ilim ve politika adamı arkadaşım eski Ağrı Senatörü Kasım Küfrevî'nin lütuflarıyla ilk kez taralımızdan yayınlanan bu târihi belgeler, Mustafa Kemâl Paşa (Atatürk)'nin Millî Mücadele'yi kazanmak için çeşidli bölgelerdeki liderlerle, dinî otoritelerle iyi ilişkiler kurduğunu göstermektedir.

Nakşibendi Şeyhi Abdülbâki Efendi, sayın Kasım Küfrevî'nin babasıdır ve 1872'de Bitlis'de doğmuş, 1943'de İstanbul'da vefat etmiştir. Abdülbâki Efendi'nin babası ise, Siird'in bir kazası olan Küfra'dan Bitlis'e gelmiş Nakşibendi Şeyhi Mehmed Küfrevî Efendi'dir ki, Şâziliye Tarikatı Şeyhi Zâhir Efendi'ye bağlıdır.

Mustafa Kemâl Paşa (Atatürk)'nin Şeyh Abdülbâki Efendi ile tanışması ve dostluğu, 1916'da Bitlis'e teşriflerinde olmuştur. Yine o sırada Kafkas Cebhesi II. Ordu Komutanlığına ve daha sonra Kafkas Orduları Grubu Komutanlığı'na gelen ve Mustafa Kemâl Paşa'nın da komutanı bulunan Ahmed İzzet (Furgaç) Paşa (sonra Sadrâzam) (1864-1937), Küfrevî Dergâhı'na gelmiş ve Nakşibendi tarikatine girmiştir.

Mustafa Kemâl Paşa ile komutanı Ahmed İzzet Paşa arasında Bitlis'de başlayan dostluğun, son Osmanlı Hükümeti'nde vazife görürken Millî Mücadeleyi silâh, cebhâne ve haber ulaştırma suretiyle destekleyen vatansever komutanın davranışında başlıca sebep olduğunu düşünmek isabetlidir.

Abdülhâlik Renda ve Kâzım Dirik'in Bitlis Vâlisi olarak çözüm yolu aradıkları direnme ve ayaklanma hareketlerinin sona erdirilmesinde, Mustafa Kemâl Paşa'nın bu bölgede geniş ve büyük nüfuz sâhibi dostlarından, bu meyanda Şeyh Küfrevîzâde Abdülbâki Efendi'den sağladığı destek ve yardım, çok mühim bir rol oynamıştır.

Yıllar sonra meydana çıkan ve ilk kez fotokopileriyle tarafımızdan yayınlanan bu târihi belgeler, Atatürk'e âidiyeti bakımından taşıdığı büyük

değer kadar, Millî Mücadele târihimizi aydınlatmaları ve gerçek, samimî din adamlarımızın vatanın düşman istilâsından kurtarılışındaki hizmetleri- ni ortaya koyması bakımından da çok önemli bulunmaktadır.

Atatürk'ün el-yazısı ile yazılmış, (M. Kemâl) diye de imzasını taşıyan bu dört mektub, târih sırası ile aynen şöyledir (*Hayat Târih Mecmuası*, Aralık 1973, Yıl: IX, Sayı: 12 (108), ss. 22-24):

Haleb

27/8/33 (1917)

Küfrevî Şeyhi Abdülbâkî Efendi Hazretlerine
Muhterem Efendim

3-Ağustos-33 târihli mektubunuzu yirmüç gün sonra Haleb'de aldım. *Matlûbunuzun husûlünü arzu ettiğime elbette emniyet edersiniz. Mektubunuzu İstanbul'da iken alamamış olduğumdan müteessirim. Yâverim vâstasayla Sadrâzam Paşa Hazretleri'ne gönderilen mektubunuzun daha o zaman takdim edilmiş olduğunu mûmâileyhden anladım. Her hâlde arzunuzun is'af edileceğini ümid ile zât-ı-âlîlerine ve rüfekanıza takdim-i selâm ederim efendim.*

Yedinci Ordu Kumandanı
Mirlivâ
M. Kemâl

Büyük Millet Meclisi
Kalem-i Mahsus
Aded
Husûsîdir

Ankara
24/Ağustos/336

Bitlis'de Küfrevîzâde Şeyh Abdülbâkî Efendi Hazretlerine
Efendim;

Bu mektubumu bu kerre Van Vilâyet-i aliyyesine tâyin edilen atüfettü Kadri Beyefendi'ye tevdiân gönderiyorum. Mîr-i mumâileyh ahvâl-i hâzıra-i umûmiye hakkında zât-ı-âlîlerine tarafımdan ma'lûmât vereceklerdir. Zât-ı-âlîleri gibi vatan-perver dindaşlarımızın vatanî ve fedâkârâne olan muâvenet ve hizmetleriyle vatanımızın ve Makam-ı Hilâfetimizin tahlîsine ma'tuf mesâi-i meşruamızda er-geç nâil-i muvaffakiyat olacağımız hakkındaki kat'i kanaatım lâyetezelzeldir. An-karîb ümmet-i Islâmîyenin Avrupalı müstevlilerden tahlîsi hususunda muvaffakiyat haberlerini zât-ı-âlînize inşallah tebliğ ederim. Ahvâl-i mahalliye hakkında beni sık sık tenvir ve

ötedenberi devam edegelen hidemât-ı vataniyede ve bilhassa ahâlimizin irşâdı hususunda kemâl-i azm-ü sebat ile devam buyurmanızı rica eder gözlerinizden öperim efendim.

*Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemâl*

*Ankara
27/2/338 (1922)*

Billis'de Küfrevî Şeyhi Abdülbâkî Efendi Hazretlerine

O havâli ahvâl-i umûmiyesi hakkındaki iş'ârâtınıza ve bu babda tatbikini lüzumlu göreceğiniz tedâbir ve icrââta dâir mütalâat ve teklifâtınıza intizar ediyorum. Devâm-ı âfiyetinizi temenni eylerim efendim.

*Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Başkumandan
M. Kemâl*

*Türkiye
Büyük Millet Meclisi Riyâseti
Baş Kitâbeti
Zabıt ve Kavânin Kalemi
Aded*

*Ankara
4-3-338 (1922)*

Billis'de Küfrevîzâde Şeyh Bâkî Efendi'ye

Harb-ı Umûmî esnasındaki temas ve münâsebâtımızın hâsıl eylediği meveddet ile zât-ı âlilerini dâima tahattur etmekteyim.

Bütün milletin düşman ve ecnebî te'sirât ve taziyatından tahlîsi için bugün devam eden mesâi meyânında zât-ı âlilerinin de mühim bir hissesi vardır. Hizmet-i vatan uğrunda ihtiyâr-ı muhâceret ederek bizimle berâber karargâhda imrâr-ı hayat eyleyen zât-ı âlilerinin şimdîye kadar olduğu gibi bundan sonra da memleketin halâs ve te'min-i vahdetine müteveccih mesâide aynı hararet ve arzu ile devam eyleyeceği şüphesizdir.

Müşterek mesâi-i vataniyemizin muvaffakiyetine mâni' olmak ve memleketi müteferrik kısımlara ayırarak hepimizi birbirimize düşürmek suretiyle millet ve memlekete felâket getirmek isteyen düşmanlar, ma'lûm olduğu üzere ortaya bir Kürdistan meselesi çıkarmışlardı.

Düşmanların bu nam altında parlak vaidlerle devam eden zehirli teşvikat ile bâzı câhil insanları işgal için bugün dahi çalışmakta oldukları görülmektedir.

Nüfuzunuzun câri olduğu mıntakada, bütün memleketi mahvetmek maksadıyla vuku' bulan bu nevi' teşvikat ve te'sirâtı ibtal ile saâdet-i memleket yolundaki hidemâta keremiyetle devam buyurulmasını rica ederim.

Buradan bâzı arkaşlar da aynı maksadla çalışmak üzere o havâliye gönderilmişlerdir. Gözlerinizden öper ve muvaffakiyet temenni eylerim efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi

M. Kemâl